

ЗМЕСТ

ЧАЗЕНІЯ (<i>Паэма</i>).....	3
АПАВЯДАННІ	163
Кніганшы (<i>Навела</i>).....	164
Сіня-сіня	185
Вялікі Шан Ян (<i>Песня пра баявыя калясніцы</i>).....	216
Белае Польша	265

I

ПЕСНЯ АБ УСПАМІНАХ У СІНІМ, ТУМАННЫМ ГОРАДЗЕ

Ён бег з апошніх сіл, бо разумеў: яшчэ некалькі хвілін — і ўсё будзе скончана.

Не было чым дыхаць. Навісала нізкае — як рукой дастаць — лілова-чорнае неба. І выцягнутыя туманныя языкі, валокны дыму імчалі насустрач, у апошні, здаецца, момант абгінаючы твар. А за градою, у бухце, смяротна, страшна, тужліва крычала, падыходзячы да берага, самотная субмарына. Ён ведаў: там цішыня. Толькі некалькі людзей бязгучна і млява цягнуцца па пірсе, адганяючы з брандспойтаў гэты дым, гэты пыл, гэты сухі туман. А ён усё ідзе. А вакол, у цішыні, гэты крык.

...Яны беглі не таму, што небяспека пагражала ім адным. Невядомае пагражала ўсім, і яны імчалі, каб папярэдзіць людзей. А людзі былі ў тым будынку наперадзе, на самай градзе ўзгоркаў, там, дзе яна абрываецца ўніз, да мора. Сябар цяжка тупаў побач — вялізны сілуэт на чорным небе.

Гэта быў дзіўны, няветлы, змрочны будынак. Увесь як крышталі: ці то палац, ці то замак. Сябар не ведаў, што Севярын бяжыць да гэтага замка не проста таму, што там людзі. Сярод людзей была жанчына, страх за якую раздзіраў сэрца. Папярэдзіць — і тады яна, усе яны, схаваюцца і, можа, выжывуць.

Ад замка вялі ўніз травяныя партэры. Не чатырох-
кутныя, а нібыта паловы выцягнутых авалаў, закруг-
ленымі канцамі ўніз, адзін над адным, як рыбіна
луска. І не зялёныя яны былі, а фіялетавыя — ад
водсветаў з неба.

Ужо не ставала сілы. А над гарызонтам, паступо-
ва-паступова, яшчэ чарнейшыя, чым неба, бязгучна
вырасталі вяршыні хмар, падобныя на шапкі атамных
грыбоў, але стократ страшнейшыя за іх.

...Яе не было на месцы, калі яны дабеглі да будынка
і папярэдзілі жыхароў. У смяротным, амаль жывель-
ным жаху за яе ён сноўдаў паўсюль і раптам убачыў,
што яна, страціўшы галаву, бяжыць па гэтых фіяле-
тавых партэрах ад замка, ад паратунку. І, нягледзячы
на тое, што было позна, што пікі хмар, накіраваныя
на іх, выраслі на палову неба, ён кінуўся за ёю.

Нябесная праява абагнала іх і пачала акругла за-
гінацца перад імі ўніз, як акіянскі вал.

...Ён схапіў жанчыну, панёс да замка. Ён ведаў,
што яны не паспеюць, што, у лепшым выпадку, да-
бярцуца да замкавай тэрасы над морам, адкуль ход
у бункеры. Але ён бег. І ён узбег з ёю на тэрасу. І тут...

...Расселася рваным палотнішчам неба, схіліліся ў
ім нейкія пагрозныя цені, і адтуль, як чорныя знічкі,
як чорныя сляды трасірных куль, пацягнуліся на іх
і на зямлю сляпуча-вугальныя ніці.

Зямля трапіла ў рой чорных зор, і паўсталі над
ёй апакаліптычныя коннікі, імя якім — Смерць. І са-
мага страшнага ён не бачыў.

І звон напоўніў сусвет.

— Хто? — на апошнім, здаецца, дыханні хрыпата спытаў ён. — Хто?

— Ты што, спаў?

Толькі тут ён убачыў акно, стол, шэрую тэлефонную трубку ў руцэ і скеміў, што ён ляжыць на ложку ў сваім нумары, ляжыць, увесь заліты халодным потам.

Шалёна валіла ў грудзі сэрца. Прасціна, пад якой ён ляжаў, была ўся вільготная.

— Васіль Паўлаў звоніць... Спаў, ці што?

— А-а, Васіль... — з удаванай абыякавасцю сказаў ён. — Ды так, задрамаў трохі...

Ён даўно прывучыўся хаваць ад усіх свае кашмары. Ён саромеўся іх. Занадта часта яны паўтараліся — усё розныя, — каб пра іх можна было расказаць.

— Ты яшчэ не абедаў? — Па Васілёвым голасе адразу было ясна, што гэты спіць спакойна. — То, можа, пачакаеш гадзіны паўтары? Разам паямо.

— Добра. Калі? Дзе?

— Скажам, гадзіны ў тры. Як наконт марвакзала? Родненькага?

— Згода, — і ён паклаў трубку, устаў.

За акном ляжаў у ручаінах дажджу Уладзівасток. Віселі над усім нізкія-нізкія грыфельныя хмары. Такія нізкія, што сопкі да паловы хаваліся ў іх, і здавалася, што горад таксама пацее пад шэрай коўдрай. Парка. Мокрая задуха. Свінцова блішчыць Залаты Рог. Дамы, дрэвы, сілуэты караблёў — усё размытае, як на японскіх гравюрах.

У доме на рагу, у першым паверсе, свеціць праз акно залацістым пузам каралеўскі пінгвін. Там нейкі

музей. І сумна, мусібыць, гэтаму пінгвіну глядзець у дождж — надзвычайна...

Дождж і дождж. І гэта на пачатку верасня. Нібыта пасля яснага, гарачага жніўня зноў вярнуўся дажджлівы, парніковы прыморскі ліпень.

Значыцца, зноў павеялі вятры з поўдня, з мора, зноў адцяснілі яны паўночны вецер, што ў жніўні, верасні і кастрычніку нясе гэтай зямлі вечнае сонца, гарачыню і здаровую прахалоду начэй.

Ён пайшоў пад душ, але і там давялося хвілін дзесяць чакаць, пакуль вада зробіцца адносна халоднай. Стаяў пад яе струменямі, што хвасталі па грудзях, плячах, галаве, і паступова адыходзіў, нібы вада, змываючы ліпкі пот, адначасова выбівала з душы змрочныя цені сну.

«Ах, як добра! Як хораша! Нават нічога, што давядзецца ісці ў марвакзал. Чым ужо аднаму абедаць, то лепей з Васілём...»

З Васілём Паўлавым, нядаўнім сваім прыяцелем, ён пазнаёміўся ў першы вечар па прыездзе сюды. Хутчэй ад няма чаго рабіць зайшоў у рэстаран марскога вакзала, сядзеў сярод шумлівага натоўпу, піў сухое віно і глядзеў то на заліў у дваіных агнях караблёў, то на сценку над барам, па якой плылі яркія, рэльефныя кальмар і кашалот.

Гэта было яшчэ ў ліпені. Дажджы лілі так, што цвілі туплі ў шафе. Не надзенеш дні тры — і гатова: нібы нехта іх пад малахіт пафарбаваў. Вось і там, у рэстаране, не прыносілі палёгкі ні халоднае віно, ні заліў за вокнамі, ні ноч. І ад гэтага, хутчэй чым ад віна, туманілася галава і здавалася, што рукі брудныя.

І вось калі ён другі раз выйшаў памыць іх, ён убачыў, што каля ўмывальні некалькі хлопцаў амаль прыціснулі да сценкі нейкага каржакаватага чалавечка. І чалавечак і хлопцы былі апрануты вельмі добра, але дарагія гарнітуры хлопцаў сядзелі на іх, як на карове сядло, ціснулі пад пахамі, мулялі ў грудзях. Ды і чалавечак адчуваў сябе кепска ў шэрай, відаць па ўсім, замежнай пары.

А можа, гэта толькі здавалася так, бо ўсе былі чырвоныя, відаць, трохі нападпітку, і ў тым стане, калі бойка наспявае, але яшчэ не наспела, і таму абодва бакі адчуваюць сябе няёмка і не дужа ведаюць, што рабіць.

Яму стала чамусьці шкада чалавечка. Невялікі, рудаваты, ён сціскаў кулакі і зыркаў вакол бясстрашнымі сінімі вачыма: збіраўся як мага даражэй прадаць жыццё.

І ён спытаў:

— Што гэта вы на аднаго?

Адзін з хлопцаў пакасіўся на яго, абвёў вачыма плечы, грудзі, усю постаць, нібы абмацаў, чаго варты, і сказаў нахабна, але не дужа ўпэўнена:

— А табе што? Ну, біча правучыць хочам. Можа, дапаможаш?

— Чаму ж гэта вы яго, такія адукаваныя, навучыць можаце? А памагаць — памажыце ўжо вы сабе самі...

— Я вам — біч?!? — ажыў духам чалавек. — Эксчэмпіён краю вам — біч?!? Вось я вам зараз дам. Самі вы бічы, а не кітабоі! Дзярмо!

«Кітабоі... І сапраўды, падобна. Адсюль, відаць, і скутасць у нязвыклых гарнітурах, і гэтыя вялізныя,

як рыдллёўкі, далоні рук. Каб ведаў — трохі падумаў бы, перш чым звязвацца».

Але цяпер было позна. Той, што разглядаў яго, спытаў:

— Ты што, думаеш, у нас адных кітоў б'юць?

— Ды не, чаму ж? — як мага спакайней адказаў ён. — Я думаю, можна і кітабаяў таксама.

Нехта пусціў смяшок. Жарт, відаць па ўсім, дайшоў. Але ўсё ж невядома, чым бы ўсё гэта скончылася, каб адзін з хлопцаў, боўдзіла пад два метры, не асэнсаваў чагосьці.

— Брэшаш ты, — сказаў ён чалавечку. — Ты на вопратку сваю зірні. Біч бічом.

— А і ты на сваю зірні. Вахлак вахлаком. Нібы з турмы ўцёк, інтэлігента ў завулку абдзёр ды вопратку на сябе нацягнуў. Граміла!

Усіх трохі одум узяў ад каскаду параўнанняў.

— Прозвішча як, калі не брэшаш? — спытаў боўдзіла.

— Ну, Паўлаў. Не твая сабачая справа, кашалот слінявы.

Кампанія нібы зліняла. Пасля бамбіза з удаванай паблажлівасцю сказаў:

— Ды хадзем, хлопцы... — І звярнуўся да чалавечка: — Тваё шчасце. Жыві.

— Пастараюся не падвесці вас у ваших спадзяваннях, мілорд, — сказаў чалавечак. — Жывіце і вы. — І звярнуўся да нечаканага заступніка, які ўсё яшчэ мыў рукі: — Не ўмывайце рукі. Вы што, Пілат? Развітайцеся з сёрам. Дайце яму «драстуй». Пасля яшчэ раз памыецеся.

Ляснулi дзверы. Чалавечак працягнуў руку:

— Вы з’явіліся акурат. Даўно марыў пазнаёміцца.
Васіль Паўлаў.

— Севярын Будрыс.

— А-а... — нібы пазнаў чалавечак. — Мяркую, гэта і ёсць самая прычына выпіць.

І не адстаў, пакуль не прыйшоў за Севярынам да ягонага століка, не падсеў, не зрабіў заказ — вялізны, — не закурыў.

«А, бадай, сапраўды біч, — падумаў Севярын. — Па тым, як навязваецца, па лёгкасці, з якой падсеў, — біч. Аціраецца больш у порце, чым у рэйсах, спаўна скарыстоўвае «простой», жыве спрытам. Не дзіва, што сапраўдныя маракі біць хацелі. Цікава толькі, хто за ўсё гэта будзе плаціць. Калі зараз пачне брахаць — значыць, я. Расплаціцца байкамі аб Сінгапуры. Усё жыццё марыў зведаць гэтую пароду людзей...»

Чалавечак, між тым, задаволена адарваўся ад мінеральнай вады «Кука» і абвёў позіркам нявінных сініх вачэй залу. Сказаў у прастору:

— Будрыс. «Тры ў Будрыса сына, як і ён, тры ліцвіна...» Вы літовец? Прозвішча літоўскае, — сказаў, як заведзены, без усякай інтанацыі.

«Бач ты, Міцкевіча цытуе... У перакладзе Пушкіна».

— Прозвішча не літоўскае, — сказаў Севярын. — Гэта проста размоўнае імя ад афіцыйнага «Варфаламей» — Баўтрамей, Бахрым, Баўтрук, Будрыс.

— На якой мове «размоўнае ад афіцыйнага»?

— На беларускай. Я з поўначы Беларусі.

— Севярын Варфаламей, — без усякага выразу абкатваў новую інфармацыю чалавечак. — Севярын

Будрыс. На беларускай. З поўначы. Беларус. Размоўнае ад афіцыйнага...

— Што гэта вы, як кібер, працуеце? — з усмешкай спытаў Севярын.

— А вы што, мелі з імі справу?

— Даводзілася.

— Разгубіўся проста... А набілі б, сволачы. Га?

— Набілі б, — сказаў Будрыс.

— І я кажу, — пасур'эзнеў Паўлаў. — Будрыс. З поўначы. Беларус... А я вось не ведаю, хто я. Тут табе і хахлы, і латышка, і ўсякага жыта па лапаце. — І ўжо зусім нечакана дадаў: — Мой прадзед быў жандарскі палкоўнік.

«Пачынаецца, — падумаў Севярын. — Плакалі мае грошыкі...»

Як большасць безабаронных супраць нахрапу, слабавольных людзей, ён адразу ж прымірыўся з гэтым.

«Ну і добра. Не хапае, ці што? Прынамсі, мяркуючы па першых авансах, брахня будзе цікавая. Вып'ю. Сядзець буду позна. Можа, ад віна і стомы хоць гэтая ноч пройдзе спакойна...»

Выпілі. Паўлаў частаваў.

— Кальмар. Вы ў нас тут навічок, то вам, пакуль тое, экзотыку давай.

Кальмар нагадваў смачную гуму, нарэзаную, як лапша. Паўлаў зноў выпіў і раптам без усякага выразу ў сніх вачах паўтарыў, нібы сам здзіўляючыся гэтай акалічнасці.

— Жандарскі палкоўнік... Але ён быў харошы жандарскі палкоўнік... Добры жандарскі палкоўнік. Ён быў... — І выпаліў, нібы са стромы ўніз галавою

кінуўся, нібы ведаў, што ўсё адно ніхто не паве-рыць: — Ён быў... закаханы ў Веру Фігнер.

«Час ад часу не лягчэй! Пахне трэцяй бутэлькай...»

— Праўда. Добры жандарскі палкоўнік. Спачуваў нарадавольцам. Быў закаханы ў Веру Фігнер. Памагаў рэвалюцыянерам. А я вось — экс-чэмпіён. І зноў буду. Я ім так не дамся. У мяне — прадзедаў гарт...

Нешта нападзабытае, цень нейкага невыразнага ўспаміну, прамільгнула ў Будрысавай галаве. І сапраўды, недзе ён чытаў, чуў пра жандарскага палкоўніка, які... Урэшце, ці ён адзін? Многа было такіх. А таго, здаецца па-мойму, саслалі.

— Прабачце, яшчэ раз прозвішча?..

— Паўлаў.

«І сапраўды, здаецца, так. Што ж, калі гэта і хлусня — такая хлусня патрабуе дакладнага вывучэння гісторыі. Хлус павінен мець грунтоўную падрыхтоўку і ўсебаковыя веды. Тым цікавей будзе яго слушаць...»

— А дзед мой купіў сабе рабыню-яванку. Тут у той час было цяжка з жанчынамі. А ў Сімеонаўскі Коўш прыходзілі паруснікі, джонкі, проста чаўны. Ён і купіў. Разам з вязкай бананаў і ракавінай-трыдакнай. Дагэтуль яны ў нас. То бок, бананы, вядома, яшчэ тады з'елі...

— Хіба праваслаўным дазвалялася пасля рэформы мець рабоў?

— Ды вы не зразумелі... Ну, кітайцам можна было.

— Хіба дзед — кітаец?

— З вамі гаварыць немагчыма. Які кітаец? Хто сказаў, што кітаец? Падобен я на кітайца? Вось каб да кітайца ў рабыні не трапіць, яна і згадзілася, каб